

โครงการวิจัย เรื่อง

การประเมินผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและ การรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และคณะ

1. ชื่อโครงการวิจัย

การประเมินผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูป
การเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

2. สาขาวิชาที่เสนอขอทุน

สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ กลุ่มวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะกรรมการสภา
วิจัยแห่งชาติ

3. ความสำคัญและจำเป็นของโครงการวิจัย

นับแต่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วจำนวน 16 ฉบับ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2540 หรือที่เรียกกันว่า รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เป็นฉบับแรกที่มี
โครงสร้างและกลไกที่มีบูรณภาพ (integrity) ที่จะช่วยทำให้ไทยเป็นประเทศประชาธิปไตยที่
สมบูรณ์มากที่สุด ซึ่งหมายถึง การมีองค์กรและเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานอย่าง
สอดคล้องสมดุล ครบถ้วน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และชัดเจนมากที่สุดเพื่อจะก่อให้เกิดรัฐบาลที่มี
ประสิทธิภาพ (1) สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน, (2) สามารถจัดบริการให้ประชาชน
ตามที่ประชาชนอนุญาตให้อำนาจรัฐจัดทำได้ตามหลักรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism), พร้อม
ทั้ง (3) ช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศอีกด้วย

ตัวอย่างโครงสร้างและกลไกที่มีบูรณาภาพที่สำคัญคือ **(1) การมีศาลรัฐธรรมนูญ** ซึ่งมีอำนาจหน้าที่มากที่สุดอย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญฉบับใด คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นเด็ดขาดหรือเป็นที่สุด และมีผลผูกพันองค์กรของรัฐทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ, **(2) การมีองค์กรตามรัฐธรรมนูญ** เช่น ศาลปกครอง, ศาลยุติธรรมซึ่งรวมทั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, คณะกรรมการการเลือกตั้ง, ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา, และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน, สภาผู้แทนราษฎร, และวุฒิสภา, องค์กรดังกล่าวนี้แม้รัฐธรรมนูญบัญญัติให้มีบทบาทและขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ก็ล้วนมีอำนาจหน้าที่ร่วมกันที่สำคัญยิ่ง คือ การมีส่วนร่วมช่วยปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน, ควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐ, รวมทั้งปฏิรูปการเมืองของประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้น **(3) การมีกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายลูก** เพื่อวางกลไกหรือแนวทางสนับสนุนการปฏิบัติงานขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญและองค์กรอื่น ๆ ของรัฐ ตลอดจนเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายต่างทั้งหลายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ, และ **(4) การมีองค์การประชาชนและกลไกที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้โดยตรง** เช่น การเสนอกฎหมายการขอลดถอนบุคลากรระดับสูงของรัฐ การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นประชาพิจารณ์ และการแสดงประชามติ การมีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อองค์กรของรัฐ และการกำหนดสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาธารณะ เหล่านี้เป็นต้น

แม้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนได้บัญญัติหรือกำหนดให้มีโครงสร้างและกลไกที่เป็นระบบสมบูรณ์ และครบวงจรซึ่งช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองของประเทศและช่วยให้รัฐธรรมนูญมีบูรณาภาพดังกล่าวแล้ว ในทางทฤษฎี โครงสร้างและกลไกดังกล่าวนี้ย่อมมีแนวโน้มที่จะรักษาหรือทำให้รัฐธรรมนูญมีบูรณาภาพด้วย (โปรดดูภาพที่ 1 ในภาคผนวก ประกอบ) แต่ในทางปฏิบัติองค์กรอิสระของรัฐด้านตุลาการที่สำคัญที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ¹ อันได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม กลับมีหลายกรณีที่ปรากฏว่า

1) ศาลรัฐธรรมนูญ ได้ปฏิบัติหน้าที่หรือแสดงบทบาทไปในทิศทางที่มีได้ส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองของประเทศและมีได้รักษาบูรณาภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่เป็นไปในทิศทางที่ประชาชนเห็นว่าเป็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งส่งผลให้นักการเมืองขาดความเกรงกลัว เช่น (1) กรณีวินิจฉัยมิให้รัฐมนตรีต้องพ้นจากตำแหน่งง่ายกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับต่ำกว่า, หรือ (2) วินิจฉัยให้องค์กรตามรัฐธรรมนูญต้องปฏิบัติงานยากขึ้น ส่งผลให้รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นและเกิดช่องว่างในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังเช่นกรณีที่วินิจฉัยให้คณะกรรมการการเลือกตั้งต้องจัดการเลือกตั้งให้แล้วเสร็จโดยเร็วและต้องได้

¹ในหมวด 8 ศาล มีบัญญัติเกี่ยวกับองค์กรศาลจำนวน 4 องค์กร ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม และศาลทหาร แต่ที่สำคัญและมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างมากและต่อเนื่อง คือ 3 องค์กรแรก

สมาชิกวุฒิสภาครบจำนวน, หรือ (3) ในบางกรณีคำวินิจฉัยออกมาในทิศทางที่ไม่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (participation democracy) และการกระจายอำนาจ เช่น ไม่ยอมรับว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ, หรือ (4) วินิจฉัยไปในทิศทางที่ไม่ให้ความสำคัญกับระบบพรรคการเมือง เช่น ในกรณีของสมาชิกพรรคการเมืองไม่ปฏิบัติตามมติของพรรค

2) ศาลปกครอง ศาลปกครองได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2542 แต่ศาลปกครองก็ยังไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มรูปแบบ ได้เกิดปัญหาหลายประการ เป็นต้นว่า ปัญหาด้านบุคลากร และปัญหาด้านการจัดตั้งศาลปกครองซึ่งมี 2 ชั้นศาล ได้แก่ ศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น ประกอบกับในสภาพปัจจุบัน ปัญหาหรือข้อพิพาททางปกครองได้เกิดขึ้นมากมายและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เนื่องจากคดีทางปกครองเป็นคดีระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ หรือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง ประชาชนกำลังเฝ้ารอใช้บริการและต้องการใช้อำนาจของศาลปกครองเป็นที่พึ่ง ความล่าช้าในการดำเนินงานทั้งที่เวลาผ่านไปไม่น้อยกว่า 15 เดือนแล้ว ทำให้เกิดภาวะทำนองที่ว่า ความล่าช้าทำให้เกิดความยุติธรรม และประชาชนเป็นผู้เสียผลประโยชน์ เช่นนี้ เป็นเรื่องที่ควรประเมินผลเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงต่อไป

3) ศาลยุติธรรม ในที่นี้รวมถึงศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย ศาลยุติธรรมมีวิวัฒนาการที่ประชาชนใช้เป็นี่พึ่งด้านความยุติธรรมสืบต่อกันมาช้านาน รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนได้เห็นความสำคัญของศาลยุติธรรมจึงได้บัญญัติให้ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรอิสระของรัฐทำนองเดียวกับศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง อย่างไรก็ตาม มีบางเรื่องที่มีปัญหาและส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองของประเทศ และการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ เช่น (1) การเปลี่ยนฐานะจากองค์กรฝ่ายตุลาการที่แม้มีความเป็นอิสระแต่อยู่ในสังกัดของกระทรวงยุติธรรม มาเป็นองค์กรอิสระที่แยกออกมาจากกระทรวงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านการดำเนินงาน ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ (2) เกิดการโต้แย้งและมีปัญหามากในประเด็นที่ว่า เมื่อคู่ความที่ฟ้องร้องเป็นคดีในศาลยุติธรรมโต้แย้งว่าบทบัญญัติของกฎหมายที่นำมาใช้บังคับคดีขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรมต้องรอการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวแล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัยทุกเรื่องหรือไม่ ข้อโต้แย้งมุ่งในประเด็นที่ต้องการให้ศาลยุติธรรมส่งทุกเรื่องที่คุณความโต้แย้งและยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมาก่อน ข้อโต้แย้งดังกล่าวนี้ยังไม่อาจหาข้อยุติได้ง่าย (3) มีบทบัญญัติบางส่วนที่อยู่ในระหว่างดำเนินการ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของศาลยุติธรรมยังไม่อาจปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศได้อย่างสมบูรณ์ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน โดยเฉพาะเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาครบบองค์คณะ และการห้ามผู้พิพากษาซึ่งมีได้นั่งพิจารณาคดีทำคำพิพากษา ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้เวลาไว้ภายใน 5 ปี นับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการสร้างสังคมประชาธิปไตย แต่ในบางกรณีศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นองค์กรสำคัญด้านตุลาการของประเทศที่ช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศและรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญได้ก่อให้เกิดปัญหาหรือข้อโต้แย้งขึ้น ทำให้มีความจำเป็นต้องศึกษาทบทวน (review) และประเมินผลบทบาทของทั้ง 3 องค์กรดังกล่าวพร้อมกันไปอย่างเป็นระบบ จึงนำมาสู่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ทราบข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นอันจะเป็นประโยชน์ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติต่อองค์กรดังกล่าว โดยจะก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญ เช่น (1) ช่วยเพิ่มพูนความรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ (2) ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มความรอบคอบในการปฏิบัติงานขององค์กร (3) ช่วยสร้างการยอมรับและศรัทธาของประชาชนต่อองค์กร (4) ช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเมือง และ (5) ช่วยชี้ข้อบกพร่องของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทของทั้ง 3 องค์กรในอนาคตอันใกล้

ทั้งนี้ จะส่งผลให้ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมไม่เพียงมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันหลักของชาติที่ช่วยรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ พร้อมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาของประเทศชาติและประชาชนโดยส่วนรวมได้อย่างแท้จริงในที่สุดอีกด้วย

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ

4.1 พิจารณาศึกษาบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม ซึ่งรวมทั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามที่บัญญัติไว้หรือตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

4.2 พิจารณาศึกษาและประเมินผลงานของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมว่าสอดคล้องกับบทบัญญัติหรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญเพียงใด

4.3 เสนอแนะการพัฒนาบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมทั้งด้านวัตถุประสงค์และจิตใจให้สามารถช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศและรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญให้สมบูรณ์ที่สุด

4.4 เสนอแนะแนวทางแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ

5. สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัยซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้างต้น ที่สำคัญมี 4 ประการ

5.1 ถ้าศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมได้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทตามทบทวนคดีและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแล้ว จะทำให้การปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5.2 ถ้าศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่อย่างสอดคล้องและประสานงานกัน ย่อมจะช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศและช่วยรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ

5.3 ในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องมีกลไกเพิ่มขึ้น

5.4 ลำพังโครงสร้างและกลไกที่มีบูรณภาพเพียงอย่างเดียวไม่อาจช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศและรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญได้ หากละเลยเรื่องจริยธรรมของบุคลากร

6. ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

เป็นการวิจัยเอกสารและการวิจัยสนามควบคู่กันในลักษณะที่เห็นการประเมิผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมพร้อมกันไปในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ โดยรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงมาประเมินผล วิเคราะห์ พร้อมทั้งเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อจากนั้นจึงเขียนเป็นรายงานผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และพิสูจน์สมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ข้างต้นนี้ สำหรับขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย มีดังต่อไปนี้

6.1 แนวคิดทั่วไป ครอบคลุมเรื่อง

6.1.1 ความสำคัญของรัฐธรรมนูญ ประเภทของรัฐธรรมนูญ

6.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม ในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ อันได้แก่

1) ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรหลัก ให้ความสำคัญกับศาลรัฐธรรมนูญเป็นพิเศษ โดยสัดส่วนหรือปริมาณการเขียนจะมีมากกว่าส่วนอื่นหรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญอื่น เนื่องจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นที่สุดและมีผลผูกพันฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ และองค์กรอื่นของรัฐ การศึกษาวิจัยจะครอบคลุมบทบาทในการพิจารณาวินิจฉัยรัฐธรรมนูญรวมทั้งบทบาทของการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การควบคุมตรวจสอบการ

ปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐ การปฏิรูปการเมืองการปกครองและการบริหารประเทศตลอดจนการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญด้วย

2) องค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ เห็นศาลปกครอง และศาลยุติธรรม ซึ่งรวมทั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นหลัก โดยปริมาณการเขียนทั้งสององค์กรนี้จะมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน

ทั้งนี้ ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้จะให้ความสำคัญกับการพิจารณาศึกษาทั้ง 3 องค์กรพร้อมกันไป โดยแบ่งปริมาณการเขียนหรือสัดส่วนการวิจัยที่จัดแบ่งให้ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม จะเท่ากับ 40 : 30 : 30

สำหรับเหตุผลและความจำเป็นที่ได้จำกัดการพิจารณาศึกษาเฉพาะ 3 องค์กรและพิจารณาศึกษาพร้อมกันไปในั้น ส่วนหนึ่งได้นำเสนอไว้แล้วในหัวข้อความสำคัญและจำเป็นของโครงการวิจัยข้างต้น อีกส่วนหนึ่งคือ ทั้ง 3 องค์กรต่างมีลักษณะร่วม คือ (1) รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ทั้ง 3 องค์กรมีฐานะเป็นศาล คือ เป็นองค์กรตุลาการที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยหรือพิจารณาพิพากษาปัญหา ข้อพิพาท หรือคดีทั้งหลาย (2) ต่างมีฐานะเป็นองค์กรอิสระของรัฐ และ (3) แต่ละองค์กรมีอำนาจหน้าที่หรือมีบทบาทที่เกี่ยวกับปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ

ส่วนองค์กรอื่น เป็นต้นว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา แม้ว่าจะมีส่วนช่วยปฏิรูปการเมืองของประเทศและทำให้รัฐธรรมนูญมีบูรณภาพเช่นเดียวกัน แต่จะไม่นำมาศึกษาวิจัยด้วย เพราะจะทำให้การศึกษาวิจัยกว้างขวางเกินไป และที่สำคัญคือ ไม่มีฐานะเป็นศาล

6.2 การประเมินผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ ครอบคลุม

6.2.1 การกำหนดเกณฑ์การประเมินผล ด้วยการระบุบทบาทของทั้ง 3 องค์กรตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ รวมทั้งในกฎหมายและในเอกสารอื่น โดยนำ “กระบวนการประเมินผล” ที่ประกอบด้วยเป็น 4 ขั้นตอนไปใช้เป็นเกณฑ์สำหรับกำหนดเกณฑ์ของแต่ละองค์กร ดังนี้ (โปรดดูภาพที่ 2 ประกอบ)

ขั้นตอนที่หนึ่ง แนวคิด หรือปัจจัยนำเข้า (input)

- 1) ความเป็นมา หรือ พัฒนาการ
- 2) เจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง
- 3) โครงสร้าง
- 4) อำนาจหน้าที่
- 5) การบริหารงานบุคคล
- 6) งบประมาณ
- 7) วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก

8) บทบาทร่วม เช่น การปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐ การปฏิรูปการเมืองการปกครองและการบริหารประเทศ และการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญ

9) แนวคิดของต่างประเทศที่เป็นสากล

ขั้นตอนที่สอง กระบวนการ (process)

- 1) กระบวนวิธีพิจารณา
- 2) การบริหารจัดการภายใน
- 3) การประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายในองค์กร
- 4) กระบวนการแก้ไขปัญหาอุปสรรค
- 5) กระบวนการตรวจสอบภายในและภายนอก
- 6) ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้
- 7) การประสานงาน รับ หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือเทคโนโลยีกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน
- 8) การติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับต่างประเทศ
- 9) การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงาน
- 10) การวางแผนและโครงการในอนาคต

ขั้นตอนที่สาม ปัจจัยนำออก (output)

- 1) ผลงานที่ปรากฏออกมา แบ่งเป็น ข้อดีข้อบกพร่อง
- 2) ความสอดคล้องและความสมดุลของปริมาณงานกับบุคลากร
- 3) ความสอดคล้องกับบทบัญญัติหรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเมืองและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ
- 4) ปัจจัยที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่สี่ ผลกระทบ (impact)

- 1) การยอมรับของประชาชนและหน่วยงาน
- 2) การพัฒนาหรือแนวโน้มใน 5 ปีข้างหน้า

หมายเหตุ ในการประเมินผล อาจประเมินได้ทั้งก่อน ในขณะที่ปฏิบัติงาน และหลังปฏิบัติงานแล้ว ดังนั้น แม้บางองค์กร เช่น ศาลปกครอง เพิ่งเริ่มจัดตั้ง ยังไม่มีผลงานหรือผลงาณยังไม่ชัดเจน แต่ก็สามารถประเมินผลในส่วนอื่นได้ตามความเหมาะสม

6.2.2 การนำบทบาทหรือผลงานตามที่ปรากฏจริงของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม มาเทียบเคียงกับเกณฑ์ในข้อ 6.2.1 บทบาทหรือผลงานได้จากการรวบรวมเอกสาร และการทำวิจัยสนาม

6.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ แบ่งเป็น การวิจัยในแต่ละองค์กร แบ่งเป็น ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

6.3.1 ปัจจัยภายใน ครอบคลุม

- 1) เจตนาภรณ์หรือวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง
- 2) โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ การบริหารงานบุคคล และงบประมาณ
- 3) กระบวนการปฏิบัติงาน
- 4) ปรัชญาหรือแนวทางการปฏิบัติงาน
- 5) จริยธรรม
- 6) คุณลักษณะและเกียรติคุณของผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งในศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง หรือศาลยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญในอุดมคติที่จะสามารถสร้างประโยชน์ต่อประเทศและประชาชนโดยส่วนรวม นอกเหนือจากคุณสมบัติที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติไว้

6.3.2 ปัจจัยภายนอก ครอบคลุม

- 1) องค์กรของรัฐฝ่ายต่าง ๆ
- 2) องค์กรเอกชนด้านเศรษฐกิจ เช่น สมาคมนักธุรกิจ
- 3) องค์กรเอกชนที่ไม่สังกัดภาครัฐ (non-governmental organization) เช่น สมาคม หรือมูลนิธิ
- 4) องค์กรทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง
- 5) องค์กรสื่อมวลชน
- 6) ประชาชน

6.4 สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยนำข้อ 6.2 – 6.3 มาใช้เป็นแนวทางหลักในการสัมภาษณ์

6.5 ประมวล วิเคราะห์ และเสนอแนะ โดยใช้ข้อมูลมาจากการวิจัยเอกสารและการวิจัยสนาม ข้อ 6.1 - 6.4 พิสูจน์สมมติฐานของการวิจัยข้างต้น พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง สมดุล และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของการปฏิบัติงานของแต่ละองค์กรด้วย (โปรดดูภาพที่ 3 ประกอบ)

7. การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย

ที่สำคัญเรียงตามปี พ.ศ. ที่จัดพิมพ์ มีดังนี้

7.1 กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, *รายงานของคณะกรรมการการวิสามัญศึกษาวิเคราะห์อำนาจของวุฒิสภาในการแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2541*, 94 หน้า และภาคผนวก.

7.2 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พุทธศักราช 2540 กับรัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), 178 หน้า.

7.3 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *ศาลปกครองไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลปกครองอังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมนี* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), 579 หน้า.

7.4 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “ศาลปกครองไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลปกครองอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี” *พัฒนบริหารศาสตร์* 39, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2542) : 47-70.

7.5 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” *รัฐสภาสาร* 47, 11 (พฤศจิกายน 2542) : 9-100.

7.6 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” *รัฐสภาสาร* 48, 2 (กุมภาพันธ์ 2543) : 1-84.

7.7 อมร รักษาสัตย์ และ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ : พิทักษ์หรือทำลายรัฐธรรมนูญ จากการวินิจฉัยสภาพของการเป็นรัฐมนตรี* (กรุงเทพมหานคร : การันต์การพิมพ์, 2543), 231 หน้า.

7.8 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “วิธีพิจารณาวินิจฉัยและตีความรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาและของไทย” *ศาลรัฐธรรมนูญ* 2, 5 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2543) : 37-68.

7.9 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), 120 หน้า.

8. ระเบียบวิธีวิจัย

แบ่งเป็น การวิจัยเอกสาร การวิจัยสนาม และการจัดเสวนาเพื่อรับฟังความคิดเห็น

8.1 การวิจัยเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ กฎหมาย คำวินิจฉัย คำสั่ง หรือความเห็นของศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรตามรัฐธรรมนูญ บทความ ตลอดจนคำวิเคราะห์วิจารณ์หรือความคิดเห็นของหน่วยงานหรือบุคคล เช่น นักวิชาการ นักการเมือง และสื่อมวลชน ข้อมูลบางส่วนค้นหาและรวบรวมจากเครือข่ายระหว่างประเทศ (internet) ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม

8.2 การวิจัยสนาม เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามเพื่อสัมภาษณ์ความคิดเห็นของบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ (expert opinions) หรือสันักตในด้านการเมืองการปกครองและการบริหารประเทศที่มีต่อบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ทั้งนี้ ข้อคำถามจะครอบคลุมวัตถุประสงค์ ขอบเขตของการวิจัย และพิสูจน์สมมติฐานข้างต้น

ตัวอย่างบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญหรือสันทัดดังกล่าว เช่น นักรัฐศาสตร์ นักรัฐประศาสนศาสตร์ นักกฎหมายมหาชน อดีตสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) อดีตสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรตามรัฐธรรมนูญ เช่น กกต. จังหวัด ตลอดจนแกนนำขององค์กรเอกชน และสื่อมวลชน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศประมาณ 100 คน และเนื่องจากข้อคำถามต้องครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม จึงทำให้มีปริมาณมากพอสมควร จึงจำเป็นต้องประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์

เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือ แบบสอบถาม โดยหัวหน้าโครงการและนักวิจัยจะเดินทางไปสัมภาษณ์ ณ สำนักงานหรือที่ทำงานของกลุ่มตัวอย่าง หรือบางส่วนอาจจัดส่งทางไปรษณีย์ หรือในบางกรณีถ้ากลุ่มตัวอย่างสะดวกที่จะตอบแบบสอบถามทางอินเทอร์เน็ต ก็จะทำเนิการดังกล่าวให้ตามความเหมาะสม

8.3 การจัดเสวนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นทางวิชาการ จำนวน 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของประเด็นที่วิจัยว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ เพียงใด ตลอดจนผลกระทบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย โดยอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานหรือสมาคม เช่น สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน เป็นต้น

9. ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานวิจัย และการเผยแพร่ผลงานวิจัย

การวิจัยตลอดโครงการใช้เวลา 12 เดือน และเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญอย่างน้อย 3 ส่วน ได้แก่ (1) การวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับศาลรัฐธรรมนูญ (2) ศาลปกครอง และ (3) ศาลยุติธรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องใช้เวลาประมาณ 9 เดือนสำหรับ 3 ส่วนดังกล่าว ที่เหลือเป็นการวิจัยในส่วนอื่น ๆ เช่น การปรึกษาหารือ การจัดทำรายงานความก้าวหน้า การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดเสวนา และการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ดังนี้

9.1 การวิจัยในส่วนของศาลรัฐธรรมนูญ	ใช้เวลาประมาณ 2 เดือน
9.2 การวิจัยในส่วนของศาลปกครอง	ใช้เวลาประมาณ 3 ¹ / ₂ เดือน
9.3 การวิจัยในส่วนของศาลยุติธรรม	ใช้เวลาประมาณ 3 ¹ / ₂ เดือน
9.4 ส่วนที่เหลือเป็นการวิจัยในส่วนอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น	

ทั้งนี้เวลาที่ใช้อาจคาบเกี่ยวกันได้ โปรดดูตารางที่ 1 แผนการดำเนินงานวิจัย ประกอบ

ตารางที่ 1 แผนการดำเนินงานวิจัยตลอดโครงการ 12 เดือน

แผนการดำเนินงานวิจัย	ระยะเวลา 12 เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. ปรีกษาหารือ และวางแผนปฏิบัติงาน	← 1 →											
2. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารทั้ง 3 องค์กร	← 9 →											
3. จัดทำและส่งรายงานความก้าวหน้า	← 1 →											
4. เตรียมการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลสนาม	← 4 →											
5. แจงนับ ประมวล และวิเคราะห์ข้อมูล	← 1 →											
6. จัดทำและส่งรายงานการวิจัยเบื้องต้น	← 1 →											
7. จัดเสวนาเพื่อรับฟังความคิดเห็น	← 1/2 →											
8. จัดทำและส่งรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์	← 1 →											

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

หลังจากส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ภายใน 1 เดือนจะเผยแพร่ผลงานวิจัยฉบับสรุป หรือในลักษณะของบทความที่ลงพิมพ์ในวารสารของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม รัฐสภา ห้องสมุด และสื่อมวลชน หรืออาจนำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์มาทำเป็นบทความย่อยหลาย ๆ ตอน แล้วเผยแพร่ในวารสารอย่างต่อเนื่อง

10. งบประมาณ

การวิจัยทั้งโครงการใช้งบประมาณทั้งสิ้น 960,000 บาท (เก้าแสนหกหมื่นบาทถ้วน) แบ่งเป็นค่าใช้จ่ายหมวดต่าง ๆ แต่ถัวจ่ายได้ ดังนี้

10.1	ค่าตอบแทนหัวหน้าโครงการ 1 คน นักวิจัย 1 คน และผู้ช่วย 2 คน		
	1) หัวหน้าโครงการ		
	เดือนละ 20,000 บาท รวม 12 เดือน	เป็นเงิน	240,000 บาท
	2) นักวิจัย 1 คน		
	เดือนละ 15,000 บาท รวม 12 เดือน	เป็นเงิน	180,000 บาท
	3) ผู้ช่วย 2 คน		
	เดือนละ 10,000 บาท รวม 12 เดือน/คน	เป็นเงิน	240,000 บาท
10.2	ค่าวิจัยเอกสารและวิจัยสนาม	เป็นเงิน	150,000 บาท
10.3	ค่าจัดการเสวนา	เป็นเงิน	50,000 บาท
10.4	ค่าแรงนับประมวลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์		
	ค่าจัดพิมพ์ และค่าใช้จ่ายธุรการ	เป็นเงิน	100,000 บาท
		รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น	960,000 บาท
	ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นให้ถัวจ่ายได้ทุกรายการ		

11. คณะผู้ดำเนินการวิจัย

11.1	ที่ปรึกษาพิเศษของโครงการ 1 คน	:
11.2	หัวหน้าโครงการวิจัย 1 คน	:	รองศาสตราจารย์ ดร. วิรัช วิรัชนิภาวรรณ
11.3	นักวิจัย 1 คน	:
11.4	ผู้ช่วยวิจัยและบรรณารักษ์	:

12. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

จะทำให้ทราบข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นอันจะเป็นประโยชน์ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติต่อหน่วยงานและบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญและการตรากฎหมาย ตลอดจนประชาชน โดยจะก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญ เช่น (1) ช่วยเพิ่มพูนความรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ (2) ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มความรอบคอบในการปฏิบัติงานของทั้ง 3 องค์กร (3) ช่วยสร้างการยอมรับและศรัทธาของประชาชนต่อองค์กร (4) ช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองการปกครองและการบริหารของประเทศ และ (5) ช่วยชี้ข้อบกพร่องของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในอนาคต นอกจากนี้แล้ว ยังจะเกิดประโยชน์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้างต้นอีก กล่าวคือ

13.1 ช่วยให้ทราบและเข้าใจบทบาท ผลงานที่ผ่านมา ตลอดจนแนวทางการพัฒนาบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม เพื่อปฏิรูปการเมืองของประเทศและรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

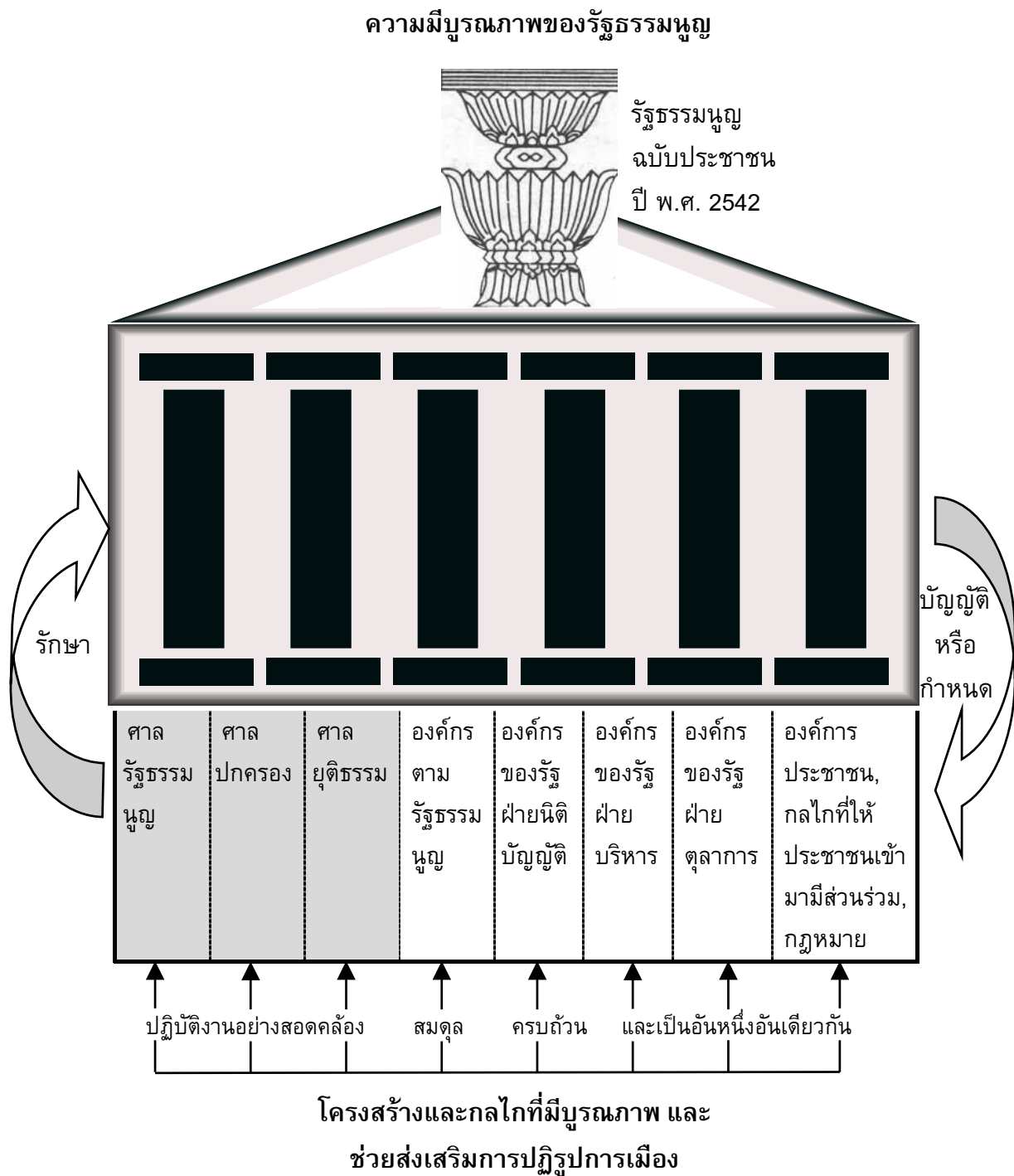
13.2 ช่วยให้ทราบแนวทางแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เกี่ยวกับ 3 องค์กรเพื่อให้สามารถปฏิรูปการเมืองของประเทศและทำให้รัฐธรรมนูญมีบูรณภาพเพิ่มขึ้น

20 มกราคม 2544

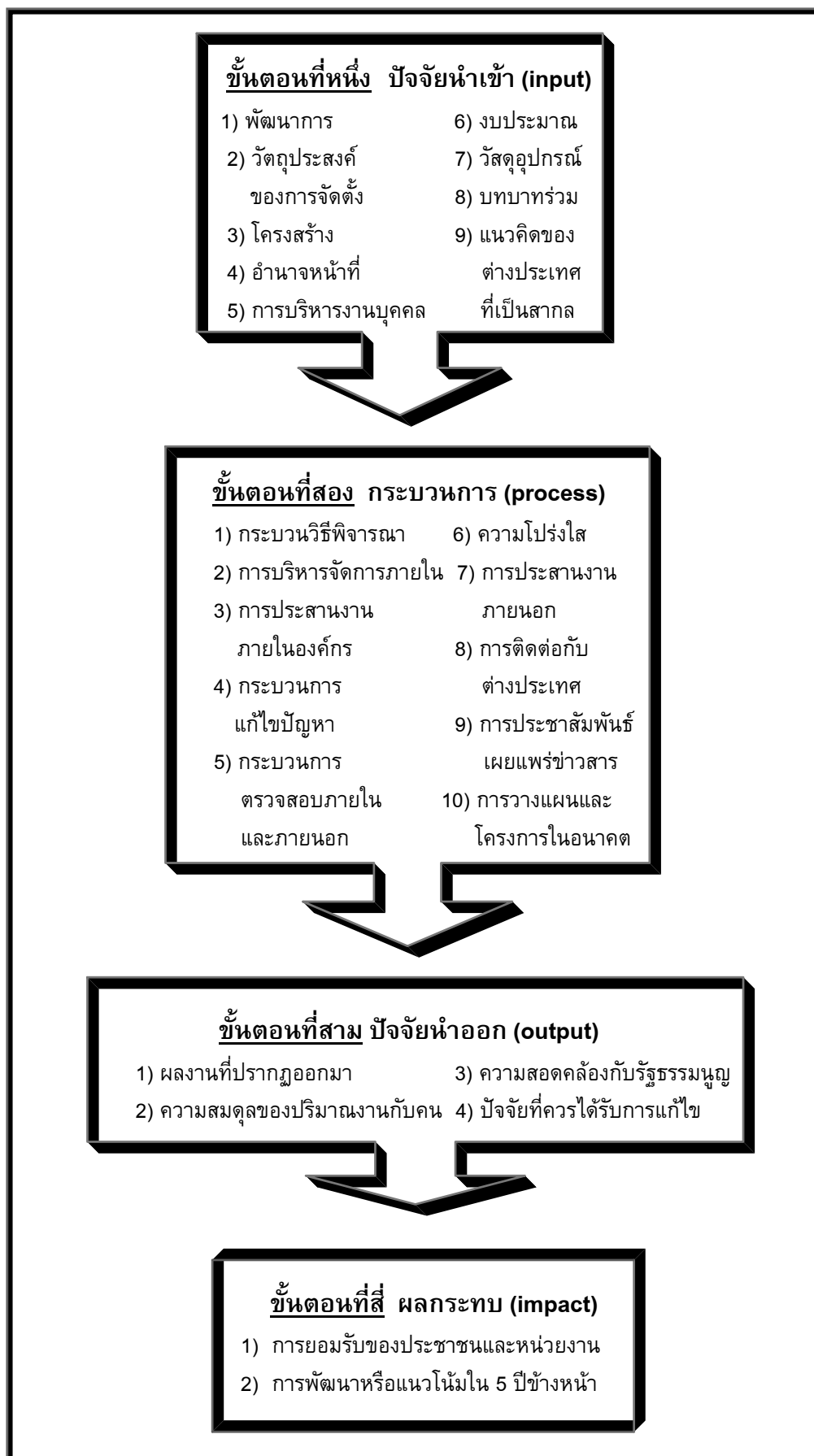

ภาคผนวก

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างความมีบูรณภาพ (integrity) ของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน กับโครงสร้างและกลไกที่มีบูรณภาพและช่วยส่งเสริมการปฏิรูปการเมือง

ภาพที่ 2 แนวคิดการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญ ตามกระบวนการประเมินผล

ภาพที่ 3 ภาพรวมโครงการวิจัย เรื่อง การประเมินผลบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรมในการปฏิรูปการเมืองของประเทศและการรักษาบูรณภาพของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

ประวัติของหัวหน้าโครงการ

1. ชื่อ นายวิรัช วิรัชนิภาวรรณ
MR. WIRUCH WIRUCNNIPAWAN
2. รหัสประจำตัวนักวิจัยแห่งชาติ 41-80-0030
3. ตำแหน่งปัจจุบัน รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120
โทร. 503-2121-4 ต่อ 2533-6 โทรสาร 503-3612
5. ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบัน
ปริญญาตรี	นิติศาสตร์บัณฑิต (นบ.)	กฎหมาย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปริญญาโท	1. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาบัณฑิต (สส.ม.) 2. Master of Arts (M.A.)	พัฒนาชุมชน Political Science : Comparative Politics and Governments	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ New School For Social Research, New York City, U.S.A.
ปริญญาเอก	พัฒนบริหารศาสตร์ดุษฎี บัณฑิต (พบ.ด.)	การบริหารการพัฒนา	สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์

6. สาขาวิชาการศึกษาที่มีความชำนาญพิเศษ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ กฎหมายมหาชน
รัฐธรรมนูญ และการพัฒนา

7. งานวิจัยบางส่วนที่สำเร็จแล้ว

7.1 รายงานผลการวิจัยเรื่อง **ผู้ว่าราชการจังหวัดไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบกับผู้ว่าราชการจังหวัดของสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และ ญี่ปุ่น** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 552 หน้า, รับผิดชอบในฐานะหัวหน้าโครงการและนักวิจัย

7.2 **วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กับรัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), 177 หน้า, รับผิดชอบในฐานะหัวหน้าโครงการและนักวิจัย

7.3 **ศาลปกครองไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลปกครองอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), 579 หน้า, รับผิดชอบในฐานะหัวหน้าโครงการและนักวิจัย